

Svensk lärobok i smärtbehandling

Mads Werner och Peter Strang, red. **Smärta och smärtbehandling**. 504 sidor. Stockholm: Liber; 2003. ISBN 91-47-04906-5.

Recensent: Bengt H Sjölund, professor, överläkare i rehabiliteringsmedicin, Umeå universitet.

II Den första självständiga läroboken i smärtbehandling på svenska har nu publicerats. Tidigare har blott några svenska monografier av varierande kvalitet inom delar av ämnet utgivits med stöd från läkemedelsindustrin. Den nya lärobokens redaktörer har sökt täcka hela området från smärtfysiologi och – demografi, smärtans psykologiska och kulturella aspekter, behandling av akut, postoperativ smärta via behandling av cancerrelaterad smärta och andra cancerrelaterade symtom till behandling och rehabilitering vid långvarig icke-malign smärta.

Ojämn kvalitet

Har man lyckats? Ja och nej – flera skribenter är framstående svenska företrädare inom sina ämnesområden. Deras framställningar är lättlästa och de praktiska råden relevanta. I andra fall har framställningen mera karaktär av kompendium eller hastigt dikterade PM med beskrivning av den egna klinikens rutiner utan att redogöra för vilket stöd de föreslagna handlingsvägarna har. Många kapitel lever tyvärr inte upp till den evidensbaserade nivå redaktörerna säger sig eftersträva, inte ens när sådan finns att tillgå, exempelvis för akupunktur, för ryggsmärta eller för smärtrhabilitering.

Helheten brister alltså – upprepningarna är många, t ex vid inledningen av olika kapitel, och bokens struktur saknar delvis logik. Under akut smärta redovisas avsnitten om huvudvärk, ansiktsvärk och återkommande ischemisk smärta och under stimuleringsbehandling avsnitten om myofasciell smärta och om sjukgymnastik vid smärta. Värre är att författarna/redaktörerna inte tydligt skiljer på begreppen smärta av okänd orsak, psykogen smärta och det numera obsoleta begreppet idiopatisk smärta (sidorna 16 och 17). Medan vi idag från experimentell forskning vet att en neurobiologisk smärtgenerator kan vara mikroskopisk och därmed kan framkalla klinisk smärta av okänd orsak, representerar idiopatisk smärta en förlegad unidimensionell smärtklassificering innefattande kombinationen av okänd genes

och att individens livsföring helt skulle präglas av smärttillståndet.

Detta reaktionssätt kan föreligga även vid känd smärtgenes, något som i modern terminologi benämns »pain disorder« (DSM-IV) och vanligen används som en tilläggsdiagnos. Detta tillstånd är inte heller synonymt med psykogen smärta, som redaktörerna tycks tro, utan den komplexa begreppsbildningen finns utförligt beskriven i avsnittet om somatoforma syndrom av von Knorring och Ekselius.

Härtill kommer att det inledande avsnittet om smärtans psykologi är psykodynamiskt utformat, vilket är svår-förståeligt då denna, numera kritiserade del av den kliniska psykologin hittills inte visats vara av värde inom klinisk smärtbehandling, till skillnad från den beteendeorienterade och kognitivt orienterade psykologi som vi dagligen använder. I avsnittet om psykologisk smärtbehandling, ett kapitel som egentligen handlar om patientinformation och förhållningssätt mer än om smärtpsykologi, får kuriositeter som Värkstaden alltför stort utrymme. För övrigt har hela avsnittet om långvarig icke-malign smärta, den vanligaste orsaken till långtidssjukskrivning och förtidspension i Sverige, knappt en femtedel av sidantalet i boken.

Oklar målgrupp

Man kan fråga sig vilka målgrupper denna lärobok är tänkt för. Kapitlen om postoperativ smärta, om läkemedelsbehandling vid smärta och om behandling, förhållningssätt och omvårdnad vid tumörrelaterad smärta är utmärkte och kunde vara skäl för att använda boken som en (anestesiologiskt präglad) klinisk fickhandbok. Andra delar med Haegerstams, Berglöfs och Brattbergs funderingar i spetsen mår nog bättre som hyllvärmare, medan delarna om behandling av långvarig icke-malign smärta fränsett goda avsnitt om myofasciell smärta, om neurogen smärta och om sjukgymnastik är för ofullständiga för att tjäna som närmare vägledning.

Boken hade sannolikt vunnit på att delas upp i flera mindre delar för olika målgrupper, exempelvis akut och postoperativ/onkologisk/icke-malign långvarig smärta, där också kapitlen om psykologiska aspekter på smärta kunde ha givits en mera professionell utformning.

Vissa utmärkte avsnitt

Således: delar av boken är utmärkte, men att rekommendera köp i nuvarande utformning – knapptast, då de aktuella internationella alternativen är flera och goda.

Värdefull bok för alla som utför arbetsprov

Kerstin Brauer, Lennart Jorfeldt, Olle Pahlm, red. **Det kliniska arbetsprovet**. 2:a upplagan. 387 sidor. Lund: Studentlitteratur; 2003. ISBN 91-44-02849-0.

Recensent: Jan Svedenhag, docent, fysiologiska kliniken, S:t Görans sjukhus, Stockholm.

II Den andra upplagan av boken »Det kliniska arbetsprovet« finns nu färdig, denna gång med Kerstin Brauer, Lennart Jorfeldt och Olle Pahlm som redaktörer. Boken består av 387 sidor, 14 kapitel med sammanlagt 48 avsnitt, och är skriven av totalt 41 författare.

Heltäckande om arbetsprov

Jämfört med föregående upplaga från 1992 är kapiteluppdelningen väsentligen densamma. Listan över deltagande författare har delvis förändrats och antalet har utökats något, men framför allt har boken blivit tjockare och sidantalet utökats (+ 81 procent). Detta trots att viss tidigare reklam nu försvunnit.

Det är således en imponerande heltäckande bild av arbetsprovet som presenteras, alltifrån arbetsfysiologi och arbetsprovets utförande till dess roll vid myokardskintigrafi och stressekardiografi.

Även en tillämpad statistikdel samt fallbeskrivningar finns med.

Standardarbetsprov har skapats

Den kanske viktigaste förändringen jämfört med tidigare är nog ändå att man för att tillmötesgå ökade kvalitetskrav har skapat en svensk mall, ett standardarbetsprov. Detta med målet att undersökningar utförda på olika sjukhus och/eller i olika delar av landet säkrare skall kunna jämföras.

Vidare har man ändrat något i nomenklaturen, t ex används begreppet »försiktigt arbetsprov« i stället för tidigare submaximalt dito.

Uppslagsverk eller sträckläsningsbok

Boken kan med fördel användas som uppslagsbok vid specifika frågeställningar, t ex hur man bäst utför arbetsprov på olika patientkategorier, eller som hjälp att tolka de observationer och fynd som man erhåller. Det går även att som undertecknad läsa boken från pärm till pärm. Man upptäcker med nöje hur mycket kunskap och erfarenhet det finns samlat i ämnet i landet (t ex i det påtagligt utökade dyspnéav-

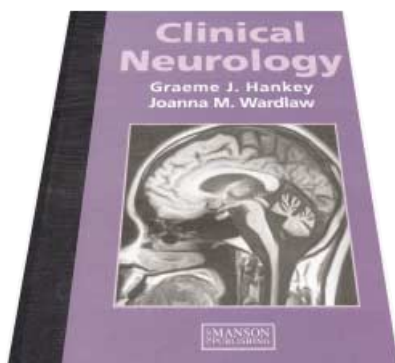
snittet i kapitlet om indikationer för arbetsprov).

Övergripande figur saknas

Jag har förutom några smärre oklarheter egentligen inget att invända mot boken. En del aspekter tarvar som bekant en fortsatt diskussion, exempelvis vilka referensvärden för arbetsförmåga som är de mest rättvisande, detta framgår dock även i boken. Möjligen hade i tolknings-sammanhang tillägg av en eller annan övergripande figur kunnat underlätta läsförståelsen.

Nytt omslag

Boken kan varmt rekommenderas till alla som utför arbetsprov, och den bör absolut finnas nära tillgänglig till alla som remissgranskar, genomför eller tolkar arbetsprov. Jämfört med förra upplagan har även bokens rumsliga begränsning klart fräschats till, den »blå boken« har numera två blåa nyanser och tillika ett färgfoto på omslaget.

Nytt neurologiverk med förutsättningar att bli en klassiker

Graeme J Hankey, Joanna M Wardlaw. **Clinical neurology**. 704 sidor. London: Manson Publishing; 2002. ISBN 1-84076-010-9.

Recensent: Bo Norrving, professor, överläkare, neurologiska kliniken, Universitets-sjukhuset i Lund.

■ Standardverket i den grundläggande utbildningen i neurologi för läkare (och för många andra vårdyrken) är Aquilonius och Fagius' utmärkta »Neurologi« (Liber förlag, tredje upplagan 2000). Många gånger finns det dock behov av att konsultera någon av de större neurologiska handböckerna, t ex Bradley,

Daroff, Fenichel & Marsden: »Neurology in clinical practice. Principles of diagnosis and management« eller Victor & Ropper: »Adams and Victor's principles of neurology«. De senare har nu fått en allvarlig konkurrent i Hankey & Wardlaw: »Clinical neurology«.

Överskådlig och heltäckande

Boken är indelad i 24 kapitel och ger en i stort sett heltäckande bild av klinisk neurologi. Beskrivningen av varje sjukdom är tydligt uppdelad i underrubriker: definition, epidemiologi, etiologi och patofysiologi, klinik, differentialdiagnoser, utredning, diagnos, behandling, förlopp och prognos.

Det mesta av informationen redovisas som korta textavsnitt i punktform. Detta till trots har författarna skickligt undvikit att boken fått karaktären av kompendium. Även om språket är kortfattat är det pregnant, relevant, balanserat och utsökt välformulerat.

Det är uppenbart att boken utgår från två synnerligen kunniga kliniker med stor praktisk erfarenhet, och med en djup förankring i evidensbaserad medicin. Varje avsnitt avslutas med en kort, väl uppdaterad lista av relevant litteratur.

Texten kompletteras av inte mindre än 840 illustrationer av mikro- och makropatologi, diagram, datortomografi, magnetresonanstomografi m m. Bildkvaliteten är mycket hög, bildtexterna är informativa och typografien är föredömlig.

Kliniskt användbar

Jag har prövat bokens användbarhet under en dryg månad i det kliniska arbetet, slagit upp diagnoser och frågeställningar som kommit upp i vardagsarbetet, och stämt av mot egna kunskaper och andra källor. Nästan utan undantag har Hankey och Wardlaw lärt mig något nytt och kliniskt matnyttigt, även vid tillstånd som jag trodde att jag behärskade väl, och författarnas överblick och behärskning av ämnet är imponerande.

En känd amerikansk neurolog (Lou Caplan) har hävdad att ett medicinskt verk för att vara riktigt användbart även måste klara det ultimata praktiska testet – boken får inte vara alltför stor och tung för att kunna tjäna som kvällslektyr i sängen. Jag kan konstatera att »Clinical neurology« med sin vikt på 2,3 kg och behändiga format (27 x 20 x 3,5 cm) klarade även detta prov med framgång.

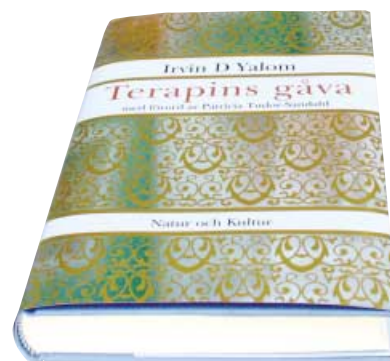
Lättillgängligt referensverk

»Clinical neurology« är inte lämplig som introduktionsbok i neurologi t ex inom grundutbildningen; för detta ändamål behövs en mer basal text som för-

klarar sammanhang och bakgrunder mer utförligt, t ex Aquilonius och Fagius' bok (se ovan). Efter denna nivå torde det dock vara svårt att hitta en mer värdefull följeslagare i ämnet.

Rekommenderas varmt

Boken kan varmt rekommenderas, inte bara för neurologer utan också inom de många andra specialiteter (t ex internmedicin, rehabiliteringsmedicin, geriatrik) där man återkommande har behov av att snabbt och tillförlitligt hitta den kunskap man söker om vanliga och ovanliga neurologiska tillstånd. Jämfört med andra vanliga standardreferensverk är den mer överskådlig och lättillgänglig. Boken har alla förutsättningar att bli en klassiker.

Testamente till en ny generations psykoterapeuter

Irvin D Yalom. **Terapins gåva**. 316 sidor. Översättning: Eva Björkander-Mannheimer. Stockholm: Natur och Kultur; 2003. ISBN 91-27-07491-9.

Recensent: Bengt Annebäck, psykiater, Hälsonätet, Stockholm.

■ Man kan säga att det var Freud som »uppfann« de psykoterapeutiska metoderna för litet mer än hundra år sedan. Före Freuds era fanns det läkare och själasörjare, men knappast psykoterapeuter i egentlig mening. Efterföljare till Freud utvecklade under en period psykoanalysen till att omfatta ett antal strikta och stela regler, som under lång tid hämmat terapeuter när det gällt att våga vara spontana och öppna med sina egna reaktioner.

Reglerna var till för att öka överföringen och tydliggöra den, men också för